

سید حسن رضوی مرمتگر نقاشی بناهای تاریخی

سید مهدی سجادی نائینی*

سید حسن رضوی که در حال حاضر به عنوان یکی از نقاشان خوب و توانا در رشته آبرنگ و رنگ و روغن در اصفهان شناخته شده، از جمله مرمتگرانی است که در طول سالها کار در بناهای تاریخی اصفهان و سایر شهرهای ایران توانسته است بسیاری از تزیینات وابسته به معماری اسلامی را از خطر زوال نجات دهد.

این مرمتگر خلاق و مبتکر را می‌توان از جمله هنرمندانی دانست که علاوه بر تحصیلات دانشگاهی در رشته نقاشی، توانسته است از تجارب استادکاران برجسته نیز استفاده کند و مکتبهای مختلف نقاشی را به خوبی بشناسد و به رمز و رازها و ویژگیهای مخصوص هر مکتب پی ببرد. وی در سال ۱۳۲۸ هـ ش در شهر بروجرد پای به عرصه هستی نهاد، کودکی بیش نبود که خانواده‌اش به اصفهان آمدند و برای همیشه در این شهر رحل اقامت افکندند، به همین دلیل می‌توان او را پرورده اصفهان دانست.

رضوی ۱۲ ساله بود که با نقاشی آشنا شد و روزبه‌روز علاقه او به این هنر فزونی یافت، به طوری که در همان سن و سال روی کاغذ و شیشه و چوب نقاشی می‌کرد. در آن روزگار، هنرستان هنرهای زیبا به‌عنوان مرکزی برای نوجوانان علاقه‌مند به رشته نقاشی توانسته بود توجه بسیاری از خانواده‌ها را به خود جلب کند، اما بسیاری از والدین نیز بر این باور بودند که رشته‌هایی همچون نقاشی نمی‌تواند

به‌عنوان رشته تحصیلی یک دانش‌آموز مطرح باشد که خانواده رضوی نیز از آن جمله بودند. آنها هنرستان هنرهای زیبا را برای ادامه تحصیل فرزندشان مکان مناسبی نمی‌دانستند، به همین دلیل پس از پایان تحصیلات دبستانی، یکی از دبیرستان‌های اصفهان را برای ادامه تحصیل او انتخاب کردند، اما علاقه به نقاشی و شوق ادامه تحصیل در هنرستان چنان در او ریشه دوانیده بود که تحصیل در دبیرستان را ادامه نداد و خانواده‌اش ناگزیر شدند درباره هنرستان هنرهای زیبا بررسی بیشتری انجام دهند. این نهاد هنری که در سال ۱۳۱۵ با دو رشته فلزکاری و درودگری شروع به کار کرده بود، توانسته بود در مدت کوتاهی با پذیرش داوطلبان در رشته‌های دیگر، شاگردان خوش‌ذوق را پرورش دهد و با استفاده از استادان مشهوری همچون مرحوم عیسی بهادری، در رشد و گسترش هنرهای مختلف به نحو چشمگیری مؤثر باشد (۱ / ص ۱۷۰).

در سال ۱۳۲۲ رضوی به‌طور رسمی هنرجوی این هنرستان شد، در آن زمان مرحوم بهادری^(۱) ریاست هنرستان را برعهده داشت و مرحوم ابوعلی مدیر آن بود. رضوی در رشته طراحی و نقاشی شروع به تحصیل کرد

*- کارشناس سازمان میراث فرهنگی

استاد سیدحسین رضوی در حال مرمت نقاشیهای منزل ملاباشی

کاوش و مرمت تزیینات بناهای اصفهان فعالیت می‌کرد. در چنین شرایطی سیدحسین رضوی، کار مرمت نقاشی بناها را آغاز کرد. او در هشت‌بهشت شروع به کار کرد و الفبای مرمت نقاشی را در این عمارت زیر نظر بهرام طاهری (که او نیز فارغ‌التحصیل هنرستان هنرهای زیبای اصفهان بود) آموخت و البته کارشناسان هیأت ایتالیایی (چرمینو، بوئی و شراتو) نیز بر کارهای مرمت نظارت داشتند. کار در کاخ زیبای هشت‌بهشت به منزله دوره‌ای آموزشی بود که رضوی با مرمت تزیینات آشنا کرد. مرمت نقاشی برای او که نقاش زبردستی بود چنان جاذبه‌ای داشت که تصمیم گرفت این هنر را به طور کامل فرا گیرد و به رمز و رازهای آن پی ببرد، از این رو هیچ فرصتی را برای دانستن و آموختن از دست نداد.

رضوی توانست پاک کردن لایه‌های اضافی روی نقاشیها را به سرعت از بوئی و چرمینو فرا گیرد. در همان زمان، پروفیسور شراتو نیز در مسجد جامع حفاری می‌کرد که رضوی از او نیز تجارب بسیاری در زمینه مرمت تزیینات پس از حفاری آموخت.

تمامی کارهای مرمت رضوی در عمارت هشت‌بهشت مورد تأیید گروه ایتالیایی و کارشناسان و مسئولان ایرانی قرار گرفت به

و پس از طی دوره اول تحصیل (که در آن روزگار سیکل اول گفته می‌شد) به دوره دوم رفت و رشته رنگ و روغن را زیر نظر استاد عباس پورصفا فرا گرفت و سرانجام در سال ۱۳۴۹ در رشته نقاشی از هنرستان هنرهای زیبای اصفهان فارغ‌التحصیل شد.

رضوی در سال ۱۳۵۱ به استخدام وزارت فرهنگ و هنر درآمد. در آن زمان سازمان ملی حفاظت آثار باستانی در این وزارتخانه، متولی مرمت و حفظ آثار تاریخی بود و دفاتر فنی در استانها نیز همین وظیفه را برعهده داشتند. در آن زمان دکتر آیت‌الله زاده شیرازی مسئول دفتر فنی اصفهان بود. او با اطلاعات علمی دقیقی که در طول سالها کار بر روی بناها به دست آورده بود به لزوم مرمت نقاشی و سایر تزیینات وابسته به معماری بناها واقف شده بود، بنابراین در دهه ۱۳۵۰ فارغ‌التحصیلان هنرستان هنرهای زیبا را به کار دعوت کرد. دکتر شیرازی به خوبی می‌دانست که فارغ‌التحصیلان نقاشی، مرمت نقاشی بناها را به سرعت فرا می‌گیرند، بنابراین سعی می‌کرد مرمتگران نقاشی را از میان فارغ‌التحصیلان هنرستان انتخاب کند. در همان زمان مؤسسه ایتالیایی «ایزمو» زیر نظر اوژن گالدیری، معمار و استاد معروف تاریخ هنر در زمینه

همین دلیل برای مرمت بخشی از نقاشیهای سالن مرکزی چهلستون به این کاخ اعزام شد و پس از اتمام کار بر روی نقاشیهای کاخ چهلستون، مسؤلیت مرمت تزیینات مسجد جامع را زیر نظر دکتر شیرازی عهده‌دار شد.

کارشناسان مؤسسه ایزمئو، رضوی را مأمور کردند تا مرمت تزیینات گچبری صُفّه‌های عمر، استاد و شاگرد را در مسجد جامع در کنار کارهای مرمتی چهلستون عهده‌دار شود که پس از پایان مرمت، این کار نیز مورد تأیید کارشناسان قرار گرفت.

از این زمان رضوی در کنار نقاشی (رنگ و روغن و آبرنگ) که هنر اصلی او بود، کار مرمت نقاشیهای بناهای تاریخی اصفهان و سایر شهرهای ایران را نیز به طور جدی دنبال کرد و توانست در طول سالها کار و فعالیت، بناهای بسیاری را در کشورمان، مرمت و آثار زیبایی را نیز خلق کند.

با مراجعه به پرونده‌های موجود و گفت و گو با استاد رضوی و همکاران و هنرمندانی که با او کار کرده‌اند کارهای مرمتی او را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد:

الف) کارهای انجام شده در شهر اصفهان
سیدحسن رضوی بر روی بیشتر بناهای تاریخی کار کرده است و از آنجا که شرح تمامی آنها از گنجایش این نوشته خارج است برخی از آنها را برمی‌شماریم:

● سردر قیصریه: در این بنای باشکوه، نقاشی غرفه‌های بیرونی رو به میدان و اتاق‌های معروف به شربت‌خانه را با همکاری تنی چند از هنرمندان مرمت کرده که این مرحله با حضور و تأیید بوئنی، کارشناس ایتالیایی انجام شده است.

● عالی‌قاپو: در این عمارت، نقاشیهای تزیینی کُشته‌بری^(۲) سالن مرکزی مرمت شد.

● شاهزید اصفهان: در این مکان، پرده نقاشی معروف به عاشورا که از عهد قاجار برجای مانده بود به طور کامل مرمت شد.

● رکیب‌خانه: در این بنا، تزیینات نقاشی طبقه چهارم برج که شامل گل و بوته‌های رنگی قاجاری است مرمت شد. (این عمارت در حال حاضر به موزه هنرهای تزیینی اختصاص یافته است.)

مرمت تابلوی بزرگ مینیاتور جنگ شاه عباس با ازبکان سردر قیصریه اصفهان

● صحنه جنگ سردر بازار قیصریه: مرمت این تابلوی بزرگ که مساحت آن حدود ۵۸ مترمربع است از بهترین کارهای مرمتی رضوی به‌شمار می‌رود. این تابلوی بزرگ مینیاتور که در مکتب اصفهان ترسیم شده، کار هنرمندان اصفهانی است که شاه عباس اول پس از پیروزی بر ازبکان آنها را موظف به ترسیم آن کرده بود. رضوی این اثر نفیس را با همکاری بختیار صفایی‌پور مرمت کرد و تمامی اقدامات انجام شده نیز مورد تأیید کارشناسان ایرانی و خارجی قرار گرفت.

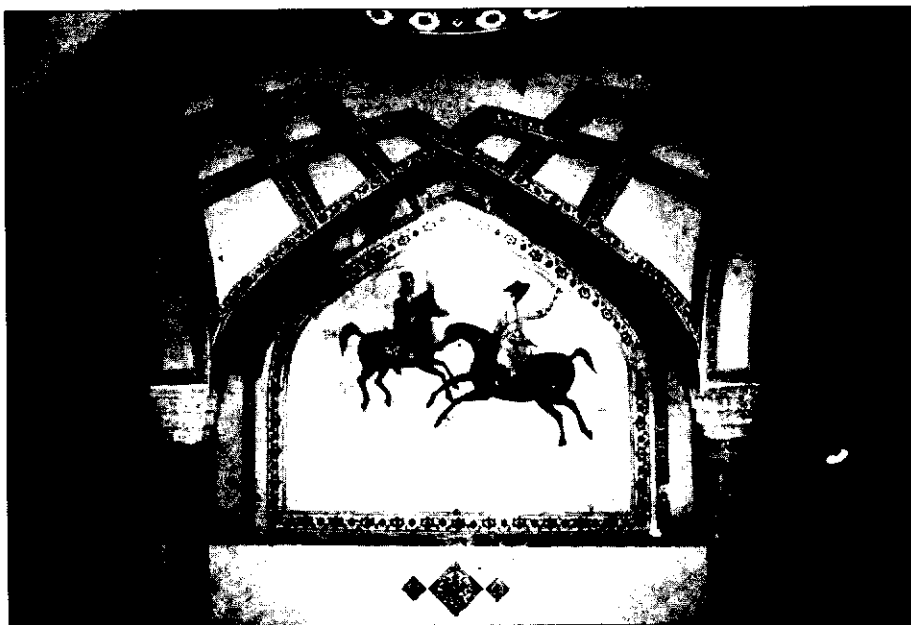
● از دیگر آثار وی، کپی برداری از تابلوهایی چهره سران بختیاری است که در تکیه میر اصفهان موجود بود. این تابلوها که سردار اسعد بختیاری و زرغام‌السلطنه بختیاری را نشان می‌دهد در عصر قاجار به همت مرحوم سمیرمی، نقاش نام‌آور آن عصر خلق شده بود و از آنجا که نگهداری این تابلوها در تکیه میر (آرامگاه سران بختیاری) مشکل بود، مقرر شد از این آثار، کپی تهیه شود و اصل آنها در موزه حفظ شود. رضوی توانست این تابلوها را به بهترین نحو، کپی برداری کند به طوری که بیشتر نقاشان و هنرشناسان، کار وی را در این مورد عالی توصیف کرده‌اند.

علاوه بر این در کاخ موزه گلستان اتاقی هست که به نقاشخانه ناصرالدین شاه معروف است. در این اتاق، دوازده تاقچه وجود دارد که یک در میان در آن تابلویی از چهره‌های انسانی و تابلویی از طبیعت بی‌جان قرار دارد. گذشت زمان باعث شده بود قشری از گرد و غبار بر رنگ و روغن‌های تابلوها ایجاد شود که استاد با دقت و حوصله فراوان این تابلوها را مرمت کرد.

سرانجام در سال ۱۳۵۷ استاد رضوی به دلیل استعداد و نوآوری‌هایی که در طول چندین سال کار و تلاش در امر مرمت از خود نشان داده بود، برای اعزام به کشور ایتالیا انتخاب شد که متأسفانه به علت شرایط خاص آن زمان اعزام ایشان عملی نشد. استاد در سال ۱۳۷۹ بازنشسته شد، اما دست از کار نکشید، چنان که پس از بازنشستگی توانست طرح‌های جالبی را با همکاری سازمان مسکن‌سازان به اجرا درآورد که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- حمام شاه‌علی: در این بنا تزیینات نقاشی قاجاری سرپینه مردانه و زنانه مرمت شد.
 - خانه دیبایی: گچبریهای این خانه زیبا هم به دست ایشان مرمت شد.
 - وی در حال حاضر، نقاشیهای سالن مرکزی خانه ملاباشی را مرمت و بازسازی می‌کند که در این سالن، نقاشیهای پشت آینه و شیشه تابلو و منظره‌سازی روی گچ و تزیینات گل و بوته خودنمایی می‌کند.
- همان‌طور که گفته شد استاد در نقاشی آبرنگ و رنگ و روغن و مدادرنگی نیز بسیار توانمند است و نمایشگاه‌های جالب توجهی از آثار او به مناسبت‌های مختلف در چهلستون و پل خواجو و هنرستان هنرهای زیبای اصفهان تشکیل شده است.

استاد رضوی سالها در رشته نقاشی تدریس کرده و شاگردان خوش‌ذوقی داشته و آنان را به‌خوبی پرورش داده که آیدین نیکپور، آزاده مردانی و فاطمه عباسپور از جمله آنان هستند. همسر استاد نیز از شاگردان مستعد اوست که زیر نظر وی در رشته آبرنگ و مداد رنگ آموزش می‌بیند. ایشان در رشته مرمت نقاشی بناهای تاریخی نیز شاگردان خوبی تربیت کرده، هر چند او در این رشته از به‌کار بردن

سرپینه حمام شاه‌علی (زنانه) بازسازی گل و بوته‌ها و تصویر دو سوار در حال جنگ

- (ب) کارهای انجام شده در سایر شهرها
- اردبیل: مرمت نقاشیهای تزیینی طلاکاری بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی.
- قم: مرمت غرفه‌های یازده‌گانه مدرسه فیضیه و بازسازی تزیینات این مدرسه.
- شیراز: مرمت نقشهای ترنج و گل و بوته‌های متعلق به دوران زندیه در ارگ کریم‌خانی و تزیینات نقاشی حمام وکیل.
- نایین: تعمیر و مرمت گچبریهای تزیینی سالن اصلی و تزیینات چوبی روی منبر مسجد جامع نایین.
- تهران: پس از شروع ساختمان مرکزی سازمان اوقاف در تهران قرار بر این شد که مسجدی در این ساختمان احداث شود که تزیینات آن کاملاً برگرفته از سبک تزیینات بناهای اصفهان باشد. این مسجد را می‌توان موزه‌ای از هنرهای مختلف از جمله: «... انواع کاشیکاری، آجرکاری، گچبری، کشته‌بری، نقاشی، مقرنس‌کاری، خطاطی، گچبری خطی، مسعرق‌کاری، سنگتراشی، گره‌های چوبی، شیشه‌های الوان و...» (۳ / ص ۲۸) دانست که استاد رضوی موفق شد تزیینات نقاشی این بنای نفیس و کم‌نظیر را به سبک دوران صفویه انجام دهد. امروزه این مسجد از بناهای دیدنی و جالب توجه در سازمان اوقاف تهران به‌شمار می‌آید.

نقاشان اصفهانی همچنان ادامه دارد و هنوز هم هنرمندان چیره‌دستی هستند که می‌توان ذوق و ابتکار و خلاقیت و ایمان و قناعت صنعتگران قرون پیشین این شهر هنرپرور را آشکارا در آنها مشاهده کرد. به یقین کوششهای خستگی‌ناپذیر استاد رضوی و همکاران و همراهان او در حفظ میراث فرهنگی کشورمان تأثیر بسزایی داشته و خواهد داشت. در پایان، لازم می‌دانم از استاد سیدحسین رضوی که ضمن گفت و گویی، اینجانب را در به سرانجام رسانیدن این نوشتار یاری کردند، سپاسگزاری کنم.

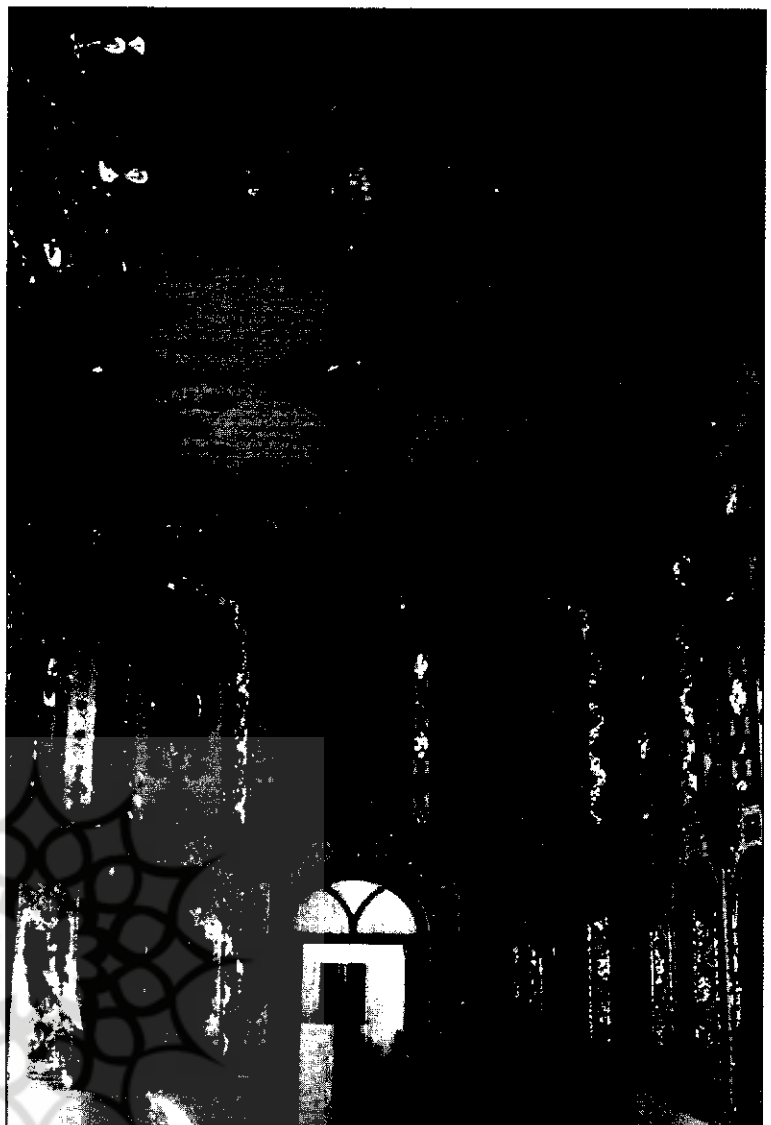
پی‌نوشت

۱- شادروان عیسی بهادری، فرزند موسی در سال ۱۲۸۴ ه.ش در یکی از روستاهای اراک متولد شد. تحصیلات ابتدایی را در اراک به پایان رساند و راهی تهران شد تا در مدرسه کمال‌الملک نقاشی را بیاموزد. پس از پایان تحصیلات در هنرستان هنرهای زیبا (مدرسه صنایع قدیمی) به استخدام هنرهای زیبای تهران درآمد. مرحوم بهادری به سبب علاقه وافری که به اصفهان داشت به این شهر آمد و در سال ۱۳۱۵ هنرستان هنرهای زیبا را تأسیس کرد. او در طول بیش از سی سال کار، شاگردان مشهوری همچون استاد محمود فرشچیان، استاد ابوعطا و استاد رستم شیرازی را تربیت کرد. مرحوم بهادری در سال ۱۳۴۷ بازنشسته شد و در سال ۱۳۶۵ در خارج از کشور درگذشت. روحش شاد (۲/ ص ۳۷۴).

۲- کُشته‌بری طرحی است که روی گچ کشته می‌اندازند و با ابزار دور آن را می‌برند و زمینه را بیرون می‌آورند تا گل و بوته برجسته شود. در کُشته‌بری، زمینه کار به اندازه چند میلی‌متر پایین‌تر از کار کُشته است.

منابع

- ۱- سجادی نایینی، سیدمهدی. راهنمای جدید شهر اصفهان، انتشارات جهانگردی، ۱۳۷۹.
- ۲- نصیری‌فر، حبیب‌الله. سیمای هنرمندان، جلد ۴، نشر آتیه، تهران، ۱۳۷۹.
- ۳- سیف‌اللهی، عبدالحسین. یک اثر در معماری پر تحول بناهای اداری در ایران، سازمان اوقاف.

اتاق اُرسی (سالن مرکزی)
خانه تاریخی ملاباشی
(منزل دکتر معتمدی)
اجرای کلیه نقاشیهای
روی گچ، آئینه و شیشه

واژه «شاکرد» برای آنها خودداری می‌کند و ترجیح می‌دهد آنها را همکار بخواند، اما مسلم است که آنها کار مرمت را با او و زیرنظر او شروع کرده و از وی تأثیر بسیار گرفته‌اند و امروزه بسیاری از آنها از مرمتگران خوب تزیینات معماری به‌شمار می‌آیند.

در حال حاضر سیدحسین رضوی به عنوان مرمتگر با سازمان مسکن‌سازان و سازمان نوسازی و بهسازی اصفهان همکاری می‌کند و البته کار نقاشی را نیز همچنان ادامه می‌دهد که حاصل کار او در این زمینه تابلوهای زیبایی است که بیشتر آنها با الهام از بناهای تاریخی و میراث فرهنگی کشورمان تهیه شده است. با نگاهی به فعالیتهای سی‌ساله این مرمتگر سختکوش و خلاق در می‌یابیم که راه پر افتخار هنرمندان، استادکاران و معماران سنتی و